

1944

március havában harmadik elemista voltam a Kazinczy iskolában. A tanítónőnk Erdőkővinének hívták, és akkortájt modernnek számítottak a módszerei: jól tanított. Kár, hogy ez azt jelentette, hogy pálcával verte a gyerekeket. Én sem voltam kivétel, de amikor egyszer a táblánál három tenyereset akart adni, az első fájdalmas ütés után elkaptam a kezemet. Erre dühbe gurult, összevissza hadonászott a pálcával, és ott ütött, ahol ért.

Ebben az időben volt az osztályban a beszéd- és értelemgyakorlat verseny, és a győztes díja az volt, hogy egész márciusban viselhesse a kokárdát. A versenyt természetesen én nyertem meg, és a kokárdát négy napon keresztül nagy büszkén hordhattam is. Március 19-én azonban, amikor a német csapatok megszállták Magyarországot, a tanító néni felrehívott, és visszavette a kokárdát. Csak annyit súgott, hogy ezt nem kéne hordanom. Néhány napra rá kiadta a zsidó gyerekek bizonyítványát, és én a kokárdát sárga csillagra cseréltem.

Eleinte örültem, hogy nem kell iskolába mennem, de hamarosan kiderült, hogy csak tizenegy órától ötig szabad az utcán lenni. Ez a kijárási tilalom minden zsidóra vonatkozott, kivéve azokat, akik hadiüzemben dolgoztak. Egy ilyen helyen, a Lichtmann varrodában dolgozott az édesanyám is, így ő reggel héttől este hatig lehetett távol otthonról. Szegénykém mielőtt dolgozni ment, kikészítette a reggelimet és egy tiszta inget, amelyen ott volt a sárga csillag, de én elhatároztam, ha nem hordhatom a kokárdát, úgy a sárga csillagot sem hordom. Ezért mielőtt kimentem a kapun, kifordítottam az ingem.

A Holló utca tízben laktam, szemben, a tizenötben lakott barátom, és szegről végről rokonom, Glück Gyuri, aki tizenegy éves korához képest profi betörő volt már. Még korábban megbeszéltük, hogy kilenckor találkozunk, ezért felfütyültem neki. Azzal kezdte, hogy hoztam-e fürdőruhát, merthogy ma a Széchenyi fürdőbe megyünk. Mivel hazamenni nem mertem, nehogy megtudják, hogy kifordítottam az ingem, ezért alsónadrágban mentem a medencébe.

Hétköznap délelőtt volt, alig néhányan lézengtek a fürdőben. Attól féltem, hogy a közös öltözőben észreveszik, hogy zsidó vagyok. Félelmem be is igazolódott, mert nem sokkal később megjelent egy magyar SS század. Harsányan énekelték, hogy: „Kinn a pusztán nyílik egy rózsaszál, a neve Erika...” Nem akartam kísérteni a sorsot, rögtön el akartam menni, de Gyuri maradni akart. Végül beadta a derekát, és átmentünk a Vidámparkba.

Meglepődtem, amikor Gyuri a kasszájánál egy ötvenpengőssel fizetett. Nem álltam meg, hogy meg ne kérdezzem, honnan van ennyi pénze. Nem válaszolt, csak mosolygott rejtélyesen. Úgy éreztem, nincs okom firtatni a dolgot. Azt viszont elhatároztam, hogy többet nem megyek vele sehová sem, mert rájöttem, hogy nem frankó a pénz. Tudtam, hogy anyám egy heti munkáért kap ötven pengőt. És elhatároztam azt is, hogy ezután nem megyek el a Gyurival olyan helyre, ahol fizetni kell.

Este hatig kolbászoltunk a Vidámparkban. Kezdtet meg telni a park, és én már idegeskedtem. Nem akartam, hogy anyám izguljon miattam. Gyuri maradni akart, mire sarkon fordultam és otthagytam. Alig értem a kijáráshoz, amikor utólért. Leintett egy taxit, és megkérdezte, üres-e. Én odakiabáltam: „Akkor szarja tele!” És elszaladtam. Pont elértem egy tízes villamost, felkapaszkodtam az ütközőjére – ahogy mi mondtuk, a tujájára – és amikor a Nagymező és a Körút sarkán a villamos lassított, szokás szerint leugrottam róla.

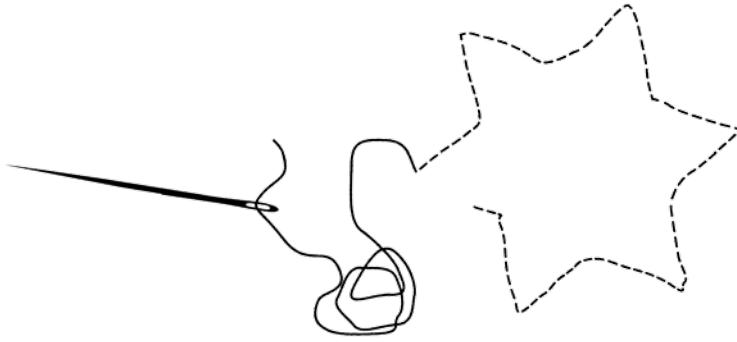
Hazáig futottam. A Teréz-templom órája már elütötte a fél hetet. Anyám a kapuban várt, és már messziről kiabált felém: „A fene egye meg a hülye fejedet! Hol csavarogtál?” Pofon akart vágni, de én elszaladtam, és anyám nem mert utánam jönni. Szegénykém csak kiabált: „Gyere azonnal vissza!”

Marótiné, a nyilas „nemzetes asszony” nagyobbik fia észrevett, és kiabált: „Fogják meg, zsidó!”

Átvillant az agyamon, jobb egy anyai pofon, mint a rendőrség vagy a Gestapo. Máris otthon voltam. Anyám még mindig a kapuban volt, és most sírva püfölt. Erre én: „Rózsikám, ne balhézz!” De igazából nem is fájt.

Ezután néhány napig jó fiú voltam. A Klauzál téri csarnokba jártam, és sorba álltam hol krumpliért, hol káposztáért, hol pedig kenyérért, vagy olajért. De mindig öt óra előtt tíz perccel otthon voltam. Anyám ugyanis – hogy kicselezzen engem – az ingem belsejére is felvarrta a sárga csillagot.

Aztán egyik nap délelőtt - úgy féltizenkettő körül - rendőrök jelentek meg a Klauzálon, körbefogták a teret, és minden gyereket összeszedtek, attól függetlenül, volt-e rajtuk sárga csillag vagy sem. Én épp a csarnokba igyekeztem valamiért, amihez sorba kellett állni, amikor az egyik rendőr fülön csípett. A csuklómat erősen szorítva a rabomobilhoz vonszolt, ahol már több gyerek is ült. Amikor kinyitotta a hátsó ajtót, pillanatra engedett a szorítása, mire kirántottam magam. Azonnal rohanni kezdtem, a rendőr utánam, de most meg a rabomobil hátsó ajtaját felejtette nyitva. Így néhányan a bent ülők közül kiugrottak. Így szabadult a dadogós Weisz Robi és Stern Miki. Végigszaladtam a Dob utcán, és már vagy tizenöt méter előnyöm volt, amikor a hülyéje feleszmélt és utánam indult: Állj vagy lövök! - kiáltotta, de én futottam tovább. Túlfutottam a Holló utcán, befordultam a Gozsdu-udvarba, és mivel a távolság egyre nőtt köztünk, ő a levegőbe lőtt. Végül a Király utcából jobbra kerülővel a Holló utcába értem, és már otthon is voltam. A rendőr szem elől veszített.

A házunkban üzemelt a Fehér Holló kocsmá. A kocsmáros lányát kérdezte a rendőr, hogy látott-e egy tizenegy éves gyereket fehér ingben, fekete klottgatyában szaladni. Ő természetesen azt mondta, hogy nem. Később azt mondta nekem, hogy a világejrt sem árult volna el.

A háború után tudtam meg, hogy a Klauzál téren tizenhét gyereket szedtek össze és vittek Auschwitzba.

Ezután hónapok teltek el, és a Holló utca tízet, ahol laktunk, csillagos házzá nyilvánították, mivel többségében zsidók laktak. Ekkor még nem volt gettó Budapesten, és mi a lakásunkba fogadtuk apai nagyapámat, később, miután őt elfogták és deportálták, hozzánk költöztek Neumannék is.

Egyszer csak elterjedt a hír, hogy Eichmann visszautazott Németországba, és Horthy nem engedte, hogy a budapesti zsidókat deportálják. De az is elterjedt, hogy kormányzó úrnak egyre kevesebb lett a hatalma.

Október 15-én Horthy a rádióban bement, hogy kilépünk a háborúból. Nekem október 13-án volt a születésnapom. Jó darabig ugrattak azzal, hogy igaz, megkésétt két napot, de ez az én születésnapom ajándék. Nem lehet leírni azt az örömmámort, ami a csillagos házakban kitört. Másnapra kiderült, hogy a nyilasok átvették a hatalmat. Délután már meg is jelentek a Holló utcában. Legalább tízen nyomultak be minden egyes házba, aztán leterelték a zsidókat az aranyolvasztó Sejd házának udvarára, a Holló utca hatba. A lakásokat nem volt szabad bezárni, és mindenkit felszólítottak az udvaron, hogy a náluk lévő értékeket: pénzt, ékszert, bicskát tegyék rá a körbehordott pokrócra.

Mindenki leadta a jeggyűrűjét, nyakláncát, fülbevalóját, óráját, pénzt, mindent. Marótiné „nemzetes asszony” ellenőrizte a „gyűjtést”. Mivel a gyerekeivel azelőtt barátok voltunk, odamentem hozzá, hogy hadd tartsam meg a nyakamban hordott vékony ezüstláncot. Erre ő dühösen letépte a nyakamról és rám ripakodott: „Az én fiaimnak még ilyen sem volt!”

A „gyűjtés” végeztével mindenkit négyes sorokba állítottak, és a csoportot a Király utca felé terelték. Anyám, Fischer néni, a testvérem és én álltunk egy sorba. Később csatlakoztak hozzánk a Dob utcaiak, majd a Király utcába érve az ott álló tömeg végére vezényeltek minket. Együtt indultunk a Körút felé. Itt már hatalmas tömeg állt. A Nagyatádi Szabó (ma Kertész) és a többi utcából szintén újabb sorok érkeztek. Egy csomó civil vett körül minket, ők az őrzésünkkel voltak megbízva. Elindultunk a Margit híd felé, és mire az Oktogonhoz értünk, a sornak már nem lehetett látni sem az elejét, sem a végét. A nyilasok arra kényszerítették minket, hogy feltartott kézzel kiabáljuk: „Éljen Hitler, éljen Szilasi!”

„Éljen Gitler, éljen Szilasi!” - kiabálta mellettem az Ausztriából 60 éve Magyarországra települt Fischer néni, aki még ennyi idő alatt sem tanult meg rendesen magyarul. A Nyugatinál egy ablaktisztító a tömeg láttán döbbenetesen kérdezte: „Hová viszik ezt a sok szerencsétlen embert?”. Egy éppen arra szaladó nyilas kölyök meghallotta, két társával egy kapu alá ráncigálta őt és a feleségét is, aztán összevissza verték őket. Jól hallottam a jajgatásukat.

De volt ellenkező példa is, a Margit hídon a villamosból a kalauznó meglátva minket, kikiabált: „Testvérek, ne vigyék tovább, itt lökjétek be a Dunába őket!”.

Mivel senki sem tudta, hogy mi a nyilasok célja velünk, félni kezdtem, és azt hittem, tényleg ez a sors vár ránk, a Dunába löknek minket. De aztán lekanyarodtunk a hídról, és elhagytuk a folyót. Amikor a Szentendrei útra értünk, már teljesen sötét volt, és én meg akartam szólni a testvéremmel. Kérdeztem anyámat, jönne-e velünk, de ő egyrészt nem akarta magára hagyni Fischer nénit, másrészt felmérte, hogy a lakásban újra ránk találnának, nincs hova mennünk. Közben állandóan lövöldöztek.

Szóltam anyámnak, hogy pisilni kell, és máris kiléptem a sorból. Dolgom végeztével szaladtam vissza. Ekkor meglátott egy hülye kis nyilas, és szó nélkül utánam lőtt. Éreztem az oldalam mellett a golyó szelét, de már beugrottam a sorba. Anyámnak csak napok múlva mertem bevallani, hogy utánam is löttek.

Este félkilenc volt, mire megérkeztünk az Újlaki téglagyárhoz. Mindenkit beterelték az udvarába, és kiderült, hogy ott kell éjszakáznunk. Közben eleredt az eső és erős északi szél támadt. Csontig hatoló hideg idő volt. Rettenetesen fáztam a rövidnadrágban, vékony kabátkában. Egyetlen száraz hely sem volt, ahova le lehetett volna ülni. Anyám valahonnan szerzett egy pokrócot, és talált egy száraz helyet közel a gyárépülethez. Alig ültem le, már aludtam is. Álmomban megszöktem, és a Holló utcában a nagynénémnél találtam magam. De ott is nyilasok voltak, akik különválasztották a családtagokat. Sári néni azt mondta, hogy Tátikám, ne menj sehová, maradj a pincében. Erre felébredtem. Ekkorra már virradt. Ahogy megmozdultam, belesajdult a derekam. Lehet, hogy innen ered máig tartó derékfájásom. Szegény anyám mellettem ülvé bóbiskolt, mivel nem talált helyet, ahova felekkhet.

Amikor látta, hogy felébredtünk, elővett táskájából néhány kekszet és nápolyit, amit mindig magánál hordott a légiriadók miatt. Kata húgom és én éhesen kaptunk utána, amikor Katának eszébe jutott, hogy anya és Fischer néni is éhes lehet. Ők tiltakoztak, nem éhesek, erősködtek. Nem voltak hajlandók enni. Ekkor a tizenegy éves Kata húgom ellentmondást nem tűrve négy részre osztotta az ennivalót.

Miután ettünk mindannyian, elindultam egy kis összecukható pohárral vizet szerezni. A csapnál elkaptam egy börsapkás nyilas, és a sapkájával vert. Én mégis tudtam inni, és vizet vinni a családnak. Ez a börsapkás volt az, aki korábban kiállt elé, és azt kiabálta, hogy lépjen elő, aki a „cociáldemokrata” pártnak a tagja. Miután senki nem jelentkezett, „elárlulta”, hogy ha valaki vállalta volna, mindenkit hazaengednek.

Két-három óra múlva megjelent öt-hat teherautó, amire felterelték az embereket. Mint kiderült, több fordulóval mindenkit hazaszállítottak. Napok múlva terjedt el a hír a történetek magyarázataként, hogy Roosevelt megfenyegette a Szálasi-kormányt, hogy ha nem viszi vissza a téglagyárból a néhány ezer elhurcolt zsidót, akkor ronggyá bombázza Budapestet.

November elején észrevettük, hogy a Holló utca végében, a tizenötödik, széles deszkából és gerendákból emeletnyi magas falat építenek. Megkezdődött a gettó körülkerítése. Egy nap alatt kész lett. Egyik bejárata a Wesselényi kettővel szemben volt, a másik pedig a Wesselényi utca és a mai Kertész utca sarkán. Ide, a gettóba hozták a másutt lakó zsidókat is, így aztán nemsokára már tizennégy nő és egy kislány lakott velünk. (Nem sokáig, mert karácsonytól mindenki a pincében élt.)

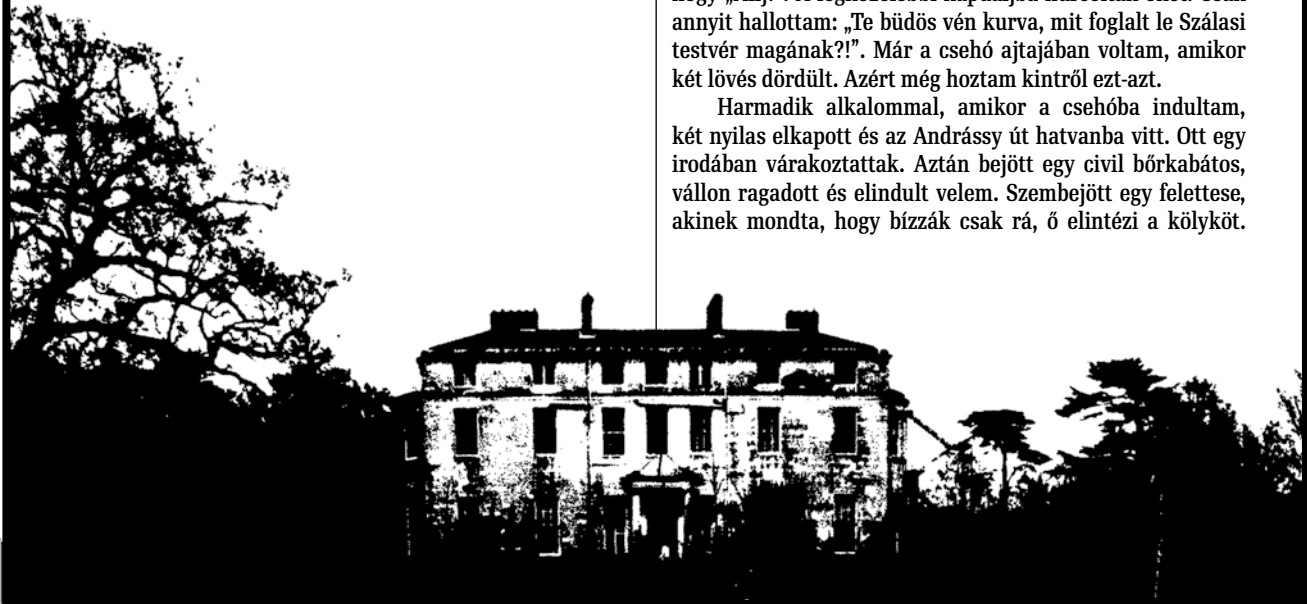
A hitközségtől naponta kaptunk levest. Anyám osztotta el az udvaron. A többi élelmiszert máshonnan kellett beszerezni. Weisz bácsi meg én betörtünk a Bakro fűszerüzletbe (a keresztény Bakro kapta meg Deutsch üzletét), de az üzletben nem volt semmi, így a raktárba kellett bejutnunk. A vasajtót nem tudtuk kinyitni, ezért a pultot odatoltuk a raktár falához, a pultra széket és sámlit tettünk, én pedig felmásztam rá, és a fal és a mennyezet közötti nyíláson bemásztam a raktárba. Találtam is két félzsáknyi kőkemény mézeskalácsot és száz Maggi gulyáskockát. Szóltam Weisz bácsinak, hogy keressen kötelet, mert nekem is és a zsákmánynak is ki kellett jutnunk valahogy. A bácsi végül szerzett is kötelet, de amikor felhúzta a zsákmányt, az egyik zsák kiszakadt és kihullott a mézeskalács - szerencsére a túloldalon. Ezután következtem én, kezdett is kihúzni, de nem bírta el, és visszaestem. Mondtam, hogy kösse ki valahová. Ő a pult alá tette a kötél végét, és ráült, így aztán ki tudtam mászni gyorsan.

Mindenki kapott a mézeskalácsból. Mivel ekkor már mindenki a pincében volt, mi pedig a házmesterlakásba mentünk, csak nálunk volt kályha, így a levest nálunk főztük meg. Sajnos, nagyon erős volt, de nem volt más. A mézeskalácsot meglocsoltuk vízzel és beraktuk a sütőbe, így ehető lett. Később a pincében vérhasjárvány volt. Anyám vitt a betegeknek teát. A halottakat a Kazinczy utcai fűrdőbe vitték. Szerencsére még hideg volt.

Víz nem volt, a fűrdőből hoztam vizet. A Holló utca ötből lehetett átmenni oda. Egyszer anyám megkért, hogy hozzak egy kanna forró vizet, mert a földszinti WC-ék befagytak. Amikor Weisz bácsi üvegezte a WC ablakát, hogy ne fagyjon be még egyszer, kinéztem az ablakon, és láttam, hogy az ablak már nem a gettón belül van. Átmásztam, és a Gozsdu-udvarba jutottam, onnan pedig a Király utcába. Így találkoztam Miska nagybátyámmal Csabainé kocsmájában. (Eredetileg Fischmann Joszié volta kocsmá, aki átadta keresztény barátjának.) A nagybátyám küldött a családnak krumplit, hagymát, lisztet, lekvárt, szalonnát (avasat, de jót), mindből keveset. Anyám kérdezte, honnan van, én megmondtam. Megesketett, hogy többet nem hagyom el a gettót. A következő szökéskor bementem az UFA (Uránia) moziba, ahol karácsonyi csomagot osztogattak a gyerekeknek.

A színpadról zsidóellenes uszítás hangzott, és én nem tudtam kimenni a sor közepéről. Azért a csomagot elfogadtam. Igazat kellett adnom anyának, mert magam is láttam, milyen veszélyes az utca. Egy lámpaoszlopra felülről lefele valaki krétával felírta Szálasi nevét. Elöttem ment két sokszoknyás parasztasszony. Amikor meglátták a feliratot, az egyik megszólalt: „Mi az, ez már lefoglalta magának?” Nem vettük észre a két nyilast a hátunk mögött. Félttem, hogy felismernek, de engem megelőzve a két asszonyra kiabáltak, hogy „Állj!”. A legközelebbi kapualjba hurcolták őket. Csak annyit hallottam: „Te büdös vén kurva, mit foglalt le Szálasi testvér magának?!”. Már a csehó ajtajában voltam, amikor két lövés dördült. Azért még hoztam kintről ezt-azt.

Harmadik alkalommal, amikor a csehóba indultam, két nyilas elkaptott és az Andrássy út hatvanba vitt. Ott egy irodában várakoztattak. Aztán bejött egy civil bőrkabátos, vállon ragadott és elindult velem. Szembejött egy felettese, akinek mondta, hogy bízzák csak rá, ő elintézi a kölyköket.

Elvitt egész a gettó kapujáig, ott jól fenébe rúgott, és rám ripakodott, hogy soha ne lásson a gettón kívül. A felettese Lakatosnak nevezte. Azt hiszem, hogy szerencsémre kommunista vagy cionista beépített ember lehetett. Többet nem hagytam el a gettót.

Egyik éjszaka - még most is végigfut a hátamon a hideg - azt álmodtam, hogy az ágyam mellett magáll egy apácaruhába öltözött gnómszerű, gonosz tekintetű asszony, kihúzza az éjjeliszekrény fiókját, és azt hajtogatja: Nyik a halál (így!). Visszacsukta a fiókot, és azt mondta: Csuk a halál. Verejtékben úszva ébredtem. Senkinek nem meséltem el az álmodat. Attól félttem, hogy valaki megfejti, és beteljesedik a jóslat vagy fenyegetés. Most visszagondolva úgy hiszem, ha van túlvilág, ez az asszony lesz a bírám.

A karácsony este kezdődött ostrom hamar elérte a gettót. Három aknatalálat érte a Holló utca hatos, tízes (ez volt a mi házunk) és a köztük lévő nyolcas házat. A háború után derült ki, hogy az oroszok a Holló utca nyolc pincéjében lévő németek által elrejtett lőszerraktárt lőtték. A mi házunk második emeleti körfolyosója leszakadt, és a későbbi belövések annyira megrongálták az épületet, hogy közvetlenül a háború után lebontották, és a helyére futballpályát építettek. A házmesterlakás ép maradt.

Január 17-én, a gettó felszabadulása előtti napon már úgy tudtuk, hogy az oroszok a Keleti pályaudvarnál vannak, ezért a Weisz pékség az összes tartalékliásztból kenyeret sütött, mi pedig sorba álltunk. Éppen a kiló kenyérrel akartam hazaindulni, amikor váratlanul nyilasok és magyar SS-esek jelentek meg. Lövöldözni kezdtek, ugyanakkor az orosz katonák is löni kezdtek a Dob utca huszonegyből és huszonháromból. Én szaladtam a Dob utcán, hogy beforduljak a Holló utcába, amikor szörnyű ütéset éreztem mindkét lábamban. Először a Holló utca egyben lakó nagynénémhez akartam menni, de mivel még tudtam szaladni, hazamentem. Anyámat a légnyomástól félájultan találtam, de amikor meglátta véres harisnyámat, mindjárt magához tért. Lehúzta rólam, lepedőből tépett csikokkal bekötözött, és a hátán levitt a pincébe. Akkorra már nem tudtam menni. Három nap múlva látott csak orvos, a sebek addigra már elgennyesedtek, májusra gyógyultak csak be teljesen.

A lövöldözés másnapján megtudtam, hogy az oroszok tankjai lerombolták a gettó falait. Mi pedig a Holló utca tizenöt egyik lakásába költöztünk, ami egy Becker nevű nyilas szabómesteré volt, és a háború után nem tért vissza.

Évekkel később, 1957 elején érkeztem meg Izraelbe. Tel-Avivban volt egy presszó, ami az összes kétes egzisztenciájú magyar találkozóhelye volt. Ott érdeklődtem a Gyuri után, hogy ki ismeri őt, persze mindenki ismerte. Nem lepődtem

meg azon sem, hogy Glück Gyuri barátomat a börtönben találom meg. Másnap reggel föltankoltam cigarettát meg csokoládét, és elindultam meglátogatni a Gyurit a börtönben. Annak ellenére, hogy csak annyit kiáltottak: látogató érkezett, a Gyuri tudta, hogy én vagyok. Külsőre semmit sem változott, kivéve, hogy megizmosodott. Eldicsekedett nekem, hogy perfektül beszél a franciát meg az angolt, de én magamban legyintettem egyet, mert azt hittem, csak nagyképűsködik. Aztán egy régi börtöntársától megtudtam, hogy valóban jól beszélt franciául, meg angolul és olaszul meg spanyolul is megértette magát.

A beszélgetés végén arra kért, hogy a legközelebb, amikor jövök, ne hozzak neki semmi mást, csak egy doboz King Size cigarettát. Hát ez a legközelebb nem jött el sohasem.

1960 nyarán Haifán jöttem fel a kikötőből, amikor a Gyuriba botlottam. Nagyon-nagyon megörült nekem, mert se kajája, se szállása nem volt. Persze rögtön fölajánlottam neki, hogy nálam alhat is, fürödhet is, és hordhatja a ruhámat. Nem kellett neki kétszer mondani.

Én otthon aztán, mint egy misszionárius kezdtem neki mondani, hogy hagyja abba ezt a link életet, mert ez egy kis ország, és itt úgy sem lehet se lopni, se eladni. Ő bólogatott hozzá, mint aki azt mondja: neked teljesen igazad van. Nem tudom, hogy mennyire volt őszinte ez a megnyilvánulása, de én megmagyaráztam neki, hogy itt a haláshajón két-három hónap alatt tud annyi pénzt keresni, hogy elinduljon valami frankó dologgal. Nincs értelme a bűnözésnek, jöjjön el inkább, dolgozzon velem a hajón. Itt kaját és szállást is kap, és fizetését az utolsó fillérig félre tudja tenni. Látszott az arcán, hogy komolyan veszi, amit mondtam neki, de ennek ellenére megígérttem vele, hogy holnap reggel nyolcra lenn lesz a kikötőben. Másnap reggel nyolckor természetesen nem volt ott. Kilencig vártunk rá, de nem jött meg, úgyhogy elindultunk nélküle.

Örült szerencséje volt Gyurinak, mert ezen az úton fogták el a törökök a hajónkat. Magamban halát adtam az égnek, hogy nem jött akkor reggel. A sors nem lehet annyira gonosz valakihez, aki előreláthatólag fél életét a börtönben fogja eltölteni, hogy mikor életében először munkába állna, két vagy három nap után újból börtönbe kerül.

Amikor kiszabadultunk, és a repülő leszállt Tel-Avivban, első kérdésem az volt azoktól, akik vártak rám, hogy a Glück Gyuri hol van? A válasz bénító volt. A Glück Gyuri hazavágta magát. Úgy látszik, megunt a pénztelenséget, magyarul a sóherságot, mert egy kártyaklub háztetején egy üveg sör mellett holtan találták rá.

